

# PRENOVA IN GRADNJA SAKRALNIH OBJEKTOV V SLOVENIJI

## RENEWAL AND BUILDING ECCLESIASTIC BUILDINGS IN SLOVENIA

UDK 726:378  
COBISS 1.03 kratki znanstveni prispevek  
prejeto 25.09.2006

### izvleček

Članek obravnava mentorsko delo, ki ga opravljam na različnih področjih (pedagoškem, raziskovalnem in ustvarjalnem) in na različnih ravneh študija (od dodiplomskega do podiplomskega). Osredotoča se na raziskavo Leona Debevc, u.d.i.a. z naslovom *Prenova in gradnja sakralnih objektov v Sloveniji*, ki jo je leta 1997 izdelal kot doktorsko disertacijo na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani. Ker se pri svojem delu srečujem s problematiko sakralne arhitekture je to še posebej vzpodbudilo moje zanimanje za tovrstno raziskavo. Tema je aktualna v slovenskem prostoru, saj je pri nas blizu 3000 bogoslužnih stavb, ki večinoma sodijo med umetnostnozgodovinske spomenike in dajejo deželi posebno obeležje. Po drugi strani pa se pojavlja vrsta vprašanj v zvezi z usmeritvami sodobne sakralne arhitekture. Debevec ugotavlja, da je dilema zavezanosti tradiciji ali inovativnosti treba rešiti "z iskanjem pravega, sicer spreminjajočega se razmerja med izvornim in izvirnim, kar je bila vedno lastnost kvalitetne bogoslužne stavbe". Teoretična spoznanja sooči s stanjem doma in v tujini ter iz tega izpelje lasten predlog sprememb za delo na tem področju. Zato izdelal "metodo kompleksnega vrednotenja bogoslužnih stavb", na organizacijski ravni pa "model preglednega in učinkovitega dela na področju gradnje in prenove bogoslužnih stavbo".

Debevec za obravnavo svojega predmeta raziskave v domači in tuji literaturi ni imel podobnega vzora, zato je tak pristop k obravnavi sakralnega prostora novost, ki prinaša pomembne teoretične in praktične rešitve za vrsto vprašanj, ki so pogosto zelo stihijsko reševana.

### ključne besede:

arhitektura, bogoslužni prostor, prenova, gradnja, liturgija, umetnostna zgodovina.

### abstract

The article deals with mentorial work I undertake in various fields (teaching, research, design) and various education levels (from graduate to post-graduate). Focus is on the research by Leon Debevc titled *Renewal and building of ecclesiastic buildings in Slovenia*, which he completed in 1997 as a doctorate thesis at the Faculty of architecture in Ljubljana. Since my work is closely linked to issues in ecclesiastic architecture I was especially interested in this work research. The topic is very present in Slovenia since there are almost 3000 buildings intended for worship, most of which are historical buildings and give the country its specific distinctness. On the other hand numerous issues are emerging concerning guidelines for contemporary ecclesiastic buildings. Debevc has established that the dilemma about consistency with tradition and innovativeness has to be resolved by "searching for the correct, yet changing relationship between the original and authentic, which has always been the quality of buildings for worship". He confronts theoretical findings with the domestic and foreign conditions and presents proposals for changes in practise. For this purpose he devised the "method for complex evaluation of ecclesiastic buildings" and the "model for transparent and efficient operation in the field of construction and renewal of ecclesiastic building" on the organisational level. When dealing with the subject, Debevc couldn't find an adequate model in domestic or foreign literature, thus his approach to research of ecclesiastic space is a novelty, which brings important theoretical and practical solutions for numerous issues that have often tackled in a disorderly fashion.

### key words:

architecture, liturgical space, renewal, construction, liturgy, art history.

Delo, ki ga opravljam kot visokošolski učitelj na FA, je sestavljeno iz različnih komponent: pedagoške, raziskovalne in ustvarjalne. Bistvena sestavina vseh treh pa je mentorstvo. Na ustvarjalnem področju sem v preteklih 30-tih letih zasnoval različne nove stavbe, prenove historične arhitekture in opreme. K izdelavi izvedbenih načrtov sem pritegnil mlajše kolege, kar je ustaljena praksa dodatnega izobraževanja v naši stroki. V to delo sem vključeval predvsem svoje diplomante, saj je osnovni pogoj takega sodelovanja "skupna govorica" z mentorjem. Tako so nastali med drugim projekti cerkve Marije Rožnovenske v Portorožu, Don Boskovega centra v Celju in kapele na Kredarici.

Na raziskovalnem področju sem najprej sodeloval v mentorski skupini s prof. T. Kurentom in L. Muhičem pri nalogah, ki so obravnavale splošno in požarno varnost. Moje posebno zanimanje pa je bilo usmerjeno v raziskovanje vaških naselij in iskanje možnosti njihove revitalizacije ter v odkrivanje identitete slovenske ljudske arhitekture. Ker je pri nalogah s tega področja veliko terenskega dela, so pod mojim mentorstvom pri tem sodelovale različne skupine študentov in zunanjih sodelavcev. Nekatere raziskave, ki obravnavajo navedeno tematiko: Merska analiza kompozicije stogov pri Studorju v Bohinju, Tipologija ruralnih naselji v Sloveniji, Prenova ruralnih naselij v občini Škofja Loka.

Na pedagoškem področju je ob predavanjih moje glavno delo usmerjeno v mentorstvo pri študentskih nalogah na različnih stopnjah. Zasnova "mojstrske šole", ki je značilna za ljubljansko Šolo za arhitekturo od njene ustanovitve do danes, predpostavlja

čim več neposrednega stika študenta in mentorja. Mlad človek želi po najkrajši poti, včasih tudi bližnici, priti do zelenega rezultata. Vlogo mentorja vidim predvsem v tem, da potrpežljivo vodi in usmerja študenta na njegovi poti strokovnega (in tudi človeškega) zorenja. Zato sta pri takem načinu potrebna čas in določena stopnja empatije, pa čeprav gre za študente visokošolskega študija. Srečanja z nekdanjimi študenti, ki so to mojo težnjo prepoznali, me utrjujejo v prepričanju, da je, poleg strokovne usposobljenosti mentorja, potreben tudi pedagoški pristop, ki upošteva specifičnost posameznika.

Tako obliko dela gojimo tako pri Seminarju (predmeti Projektiranje in kompozicija I.-V.), kot pri predmetu Zgodovina arhitekture in pri izbirnih predmetih Elementi klasične kompozicije v arhitekturi ter Sakralna arhitektura (podiplomski študij na FA). Posebno obliko mentorstva narekujejo delavnice (Breginje, Goče, Kozjansko, Lenart) in ekskurzije (Istra, Italija). Najbolj neposreden in poglobljen stik med mentorjem in študentom pa se vzpostavi pri zaključnih nalogah na dodiplomskem in podiplomskem študiju. Eno od teh želim predstaviti, tako zaradi poteka dela kot zaradi končnega rezultata.

Gre za doktorsko disertacijo Leona Debevc, u.d.i.a., z naslovom *Prenova in gradnja sakralnih objektov v Sloveniji*. Izdelal jo je kot zaključno nalogo na podiplomskem študiju na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani. Ker je bil kolega Debevec najprej mladi raziskovalec in kasneje moj asistent, sem razvoj naloge spremljal kontinuirano, od njenih zametkov do končne izdelave. Že na začetku me je pritegnila tematika obravnave sakralne arhitekture ali bogoslužnih stavb, kot jih imenuje avtor. Večina nalog iz

moje arhitekturne prakse je posredno ali neposredno povezana s tem področjem; gre za cerkve, župnijske centre, kapele, prenove historičnih sakralnih objektov, pa tudi za stanovanjske stavbe v cerkveni rabi (župnišča, samostani, domovi) in pastoralne objekte (veroučne šole, vrtce, versko-kulturne objekte, pastoralne centre). Pri tem delu sem se srečeval s številnimi problemi, tako na teoretični kot na praktični (izvedbeni) ravni. Zato sem z veseljem sprejel pobudo mladega raziskovalca Debeveca, da poizkuša čim bolj kompleksno pristopiti k iskanju boljših rešitev.

Na začetku je utemeljil smotrnost svoje raziskave. Vidi jo v dejstvu, da je v Sloveniji 2880 bogoslužnih stavb, ki večinoma sodijo med umetnostnozgodovinske spomenike, gospodarjenje z njimi pa mnogokrat ni ustrezno. Drugi razlog, ki utemeljuje raziskavo pa je odprto vprašanje vloge sodobne sakralne arhitekture. V svetu velja, da je nekdaj vodilna skupina sakralnih stavb morala to mesto prepustiti ostalim vrstam stavb in tako ni več vzor drugim arhitekturam. Čeprav je bila to posledica splošnega svetovnega razvoja, pa velja za slovenski prostor določena specifika. Bogoslužne stavbe pri nas so namreč imele dodatno vlogo in niso bile namenjene le goli liturgični funkciji. To so bile stavbe, ki so povezovale prebivalce določenega kraja in hkrati s svojo postavitvijo in obliko v pretežnem delu današnje Slovenije ustvarjale pokrajinsko identiteto. Bile so vrhunski dosežek na arhitekturni hierarhični lestvici tudi še dolgo potem, ko so drugod po Evropi že izgubile to svojo vlogo. Spoznanje o večplastni vrednosti sakralnih stavb za slovenski prostor je usmerilo Debeveca k raziskovanju vpliva, ki ga imajo trije glavni "dejavniki" pri gradnji in prenovi bogoslužnih stavb na Slovenskem. To so: Cerkev s svojimi predstavniki kot lastnik in upravljalec, spomeniško varstvo kot strokovna institucija države ter arhitekti in izvajalci. V raziskavi je ugotovil, da je glavni problem v različnem vrednotenju posameznega "dejavnika" in vztrajanje na lastni superiornosti takega vrednotenja. Zato je potrdil tezo, da je za optimalno reševanje nalog na tem področju treba izluščiti hierarhijo vrednot, ki bo omogočala celovito in objektivno ocenjevanje in iz tega izhajajoče posege v bogoslužne stavbe.

Debevec problem rešuje najprej na teoretični ravni. Za razumevanje razvoja bogoslužnega prostora je prikazal vzročno povezanost preoblikovanja sakralnega prostora zahodnega krščanstva v odvisnosti od sprememb liturgije. Večina literature ločeno obravnava arhitekturni razvoj in razvoj liturgije; gre po eni strani za razprave umetnostnih zgodovinarjev in arhitektov, po drugi strani pa teologov in liturgistov. Da bi lahko združil oba pogleda, je preštudiral obsežno domačo in tujo literaturo s področij liturgije, cerkvene zgodovine, umetnostne zgodovine in arhitekture ter k temu dodal razlage in izkušnje ljudi, ki delajo na teh področjih. Kljub zgoščenemu prikazu dvatisočletnega razvoja cerkvenih stavb in liturgije, ki bi zaradi svoje pomembnosti zahteval samostojno študijo, je Debevec uspel izluščiti bistvene značilnosti, ki opredeljujejo razpoznavnost krščanskega bogoslužnega prostora. V tem vidi ključ za pravilno razumevanje sakralne arhitekture, ki ni le ena od arhitektur s posebno funkcijo, ampak predvsem svet prostor; ugotavlja, da je svetost bistvena lastnost za razločevanje bogoslužne od ostalih stavb. Zakramentalno svetost dobi stavba s posvetitvijo. Kako

doseči vidni izraz svetosti, pa je ključno vprašanje za vse, ki ustvarajo na področju cerkvene umetnosti, posebno za arhitekte pri gradnji in obnovi cerkva. Debevec pravilno ugotavlja, da kljub temeljitim analizam ustvarjalnosti na tem področju ni mogoče izdelati navodila, po katerem bi dosegli fizični izraz svetosti prostora. Ali kot je zapisal poznavalec pretekle cerkvene umetnosti France Stele: "prostor, ves obsijan od božje navzočnosti". Pač pa opozarja, da mora arhitekt pri snovanju sakralne stavbe pozorno raziskovati določene "izločenosti iz navadnega, tosvetnega ali profanega na področju vidnega ali fizičnega", če se želi približati svetemu. Nadalje pronicljivo razrešuje dilemo, ki je v arhitekturnih krogih stalno prisotna: ali je treba danes slediti predvsem izvornemu ali izvirnemu vidiku. Prvi absolutizira tradicijo, drugi inovativnost. Debevec dokazuje, da sta se dejansko oba vidika prepletala skozi vso zgodovino in meni, da je dilema "ali ali" treba "nadgraditi z iskanjem pravega, sicer spreminjajočega se razmerja med izvornim in izvirnim, kar je bila vedno lastnost kakovostne bogoslužne stavbe". Ker je spominjanje, izraženo z liturgijo, ena temeljnih dimenzij krščanstva, je v tem zaobsežena tudi vezanost na izvor. Izvornost pa mora biti v vsakem času izvorno interpretirana: "V bogoslužni stavbi torej moramo prepoznati idejo, ki ji pripada, tradicijo, ki ji je zavezana, ter vsebino, to je konkretno krščansko skupnost v prostoru in času".

Teoretična spoznanja Debevec prenese na aplikativno raven. Na osnovi analiziranja stanja v slovenskem prostoru ter v Avstriji in Italiji poda svoj predlog sprememb pri prenovi in gradnji bogoslužnih stavb pri nas. Ker je vrednotenje v tem procesu ključnega pomena za odločitve lastnika, umetnostnega zgodovinarja in arhitekta, je najprej izdelal "metodo kompleksnega vrednotenja bogoslužnih stavb", na organizacijski ravni pa "model preglednega in učinkovitega dela na področju gradnje in prenove bogoslužnih stavb".

Avtor za obravnavo svojega predmeta raziskave v domači in tuji literaturi ni imel podobnega vzora, zato je tak pristop k obravnavi sakralnega prostora novost, ki prinaša pomembne teoretične in praktične rešitve za vrsto vprašanj, ki so pogosto zelo stihijsko reševana. Posebna kakovost Debevečeve disertacije je v tem, da je strokovno utemeljena z ustreznim znanstvenim pristopom ter aparatom in hkrati napisana kot uporaben priručnik tudi za strokovnjake, ki bodo na tem področju delali, pa za posamezne sestavine niso posebej usposobljeni.

Arhitekt Debevec nadaljuje raziskovanje na tem področju, ugotovitve pa dodatno preverja pri konkretnih projektantskih nalogah. Z rezultati seznanja študente kot predavatelj na Teološki fakulteti v Ljubljani in Mariboru v okviru različnih predmetov, študente arhitekture na FA pa v okviru izbirnega predmeta Oblikovanje cerkvenega prostora in opreme ter v okviru predmeta Projektiranje in kompozicija.

### Viri in literatura

Debevec L., 1999: Prenova in gradnja bogoslužnih stavb, Inštitut za sakralno arhitekturo, Ljubljana.

prof. dr. Jože Marinko  
Fakulteta za arhitekturo, UL  
joze.marinko@fa.uni-lj.si